

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ІНСТИТУТУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

ORGANIZATIONAL-LEGAL ASPECTS OF INTERESTS OF SUBJECTS OF THE SOCIAL SECURITY INSTITUTE

Стожок Л.Г.

кандидат економічних наук,
здобувач кафедри управління персоналом та економіки праці,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Stozhok Lyudmyla

PhD in Economics,
Applicant of Personnel Management and Labour Economics Department
SHEI "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman"

У статті розкрито сутність поняття «інтерес» у системі соціального страхування, акцентуючи увагу на необхідності виокремлення соціального, законного, страхового та соціально-страхового інтересів. Обґрунтовано, що основу страхового інтересу в системі соціального страхування становлять соціально-страхові правовідносини між суб'єктами системи щодо забезпечення потреб у соціальному захисті у разі настання соціальних ризиків. Аргументовано, що для формування балансу інтересів суб'єктів системи соціального страхування необхідна ефективна система правовідносин між суб'єктами. Акцентовано увагу на тому, що об'єктом відносин у системі соціального страхування є законодавчо встановлені види соціального забезпечення у разі настання соціальних ризиків. Доведено, що задоволення потреб та інтересів виражається шляхом виконання покладених на суб'єктів відносин повноважень та завдань у системі соціального страхування.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне страхування, соціальні ризики, інтерес, соціально-страхові правовідносини.

В статье раскрыта сущность понятия «интерес» в системе социального страхования, акцентируя внимание на необходимости выделения социального, законного, страхового и социально-страхового интересов. Обосновано, что основу страхового интереса в системе социального страхования составляют социально-страховые правоотношения между субъектами системы по обеспечению потребностей в социальной защите при наступлении социальных рисков. Аргументировано, что для формирования баланса интересов субъектов системы социального страхования необходима эффективная система правоотношений между субъектами. Акцентируется внимание на том, что объектом отношений в системе социального страхования являются законодательно установленные виды социального обеспечения в случае наступления социальных рисков. Доказано, что удовлетворение потребностей и интересов выражается путем выполнения полномочий и заданий, возложенных на субъекты отношений в системе социального страхования.

Ключевые слова: социальная защита, социальное страхование, социальные риски, интерес, социально-страховые правоотношения.

Despite the scale of the study of social problems, problems of formation of effective system of social insurance are relevant and of high priority. The current system of social insurance provides the implementation of the principle of solidarity of generations. It can be stated that the above is not effective and solvent in the presence of modern social problems and new social risks. The situational nature of the reforms in the system of social insurance indicates the absence of a concept of national system of social insurance. In addition, the improper performance of functions and the lack of effective mechanism of functioning of the social insurance system gives rise to the necessity of reviewing the organizational and legal aspects of the interests of subjects in the system in order to ensure social needs. Proceeding from the functional aspects of the essence of the concept of "interest" in the social insurance system, as an essential element in ensuring the effectiveness of relations in the social insurance system, focusing on the necessity of providing social, legal, insurance and social insurance interests is revealed. The basis of social insurance in the social security system are social insurance relations between subjects of the system to provide the

needs of social protection in case of social risks. Accordingly, relations are financial-legal and social-secured. An effective legal system provides the formation of balance of interests of the subjects of the social insurance system by implementing the principle of social justice. The object of relations in the social insurance system are legally established types of material support and social services in case of insured event. Meeting the needs and interests are expressed by executing assigned to the subjects of relations powers and tasks in the social insurance system. The organizational-legal regulation in social insurance system involves a formation of a regulatory framework, an emergence of social insurance relations between subjects, an implementation of rights by the subjects, an executing of the powers and responsibilities to ensure social needs, interests, social stability and social cohesion. The effectiveness of organizational-legal mechanism is the basis for ensuring the solvency of the social security system.

Key words: social protection, social insurance, social risks, interest, social-insurance legal relations.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Динамічність політичних, соціально-економічних та суспільних змін у країні характеризує низьку ефективність системи безпеки, результатом якої є загострення соціальних проблем, поширення соціальної нерівності серед населення, зростання бідності та соціального розшарування суспільства за матеріальним становищем. Незаперечним є те, що головною умовою ефективного функціонування соціальної держави є реалізація соціальної відповідальності органів влади, суспільства, бізнес-структур і самих громадян, ефективність якої залежить від узгодженості інтересів та потреб зазначених суб'єктів. Уважаємо, що наявність кризової ситуації в соціально-економічному розвитку країни унеможливує знаходження балансу інтересів суб'єктів системи соціального страхування. Відповідно, дослідження механізму досягнення зазначеного з урахуванням соціальної справедливості є необхідним і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Не заперечуємо, що вивчення інтересів як рушійної сили забезпечення соціально-економічного розвитку має місце як на теоретичному рівні, так і на науковому. І. Терон [1] досліджує реалізацію економічних інтересів суб'єктів соціально-трудова відносин як основу формування продуктивного соціального капіталу, як чинник модернізації економіки, зазначаючи про відсутність узгодженості між цілями і потребами суб'єктів системи соціально-трудова відносин. А. Андрушко [2, с. 109], розглядаючи інтереси в контексті трудового права, підкреслює, що інтерес є захисним, що характеризує «можливу поведінку суб'єкта, спрямованого на отримання певного права, яка забезпечується охоронною процедурно-процесуальною нормою...», є постійно змінним, що потребує «нових корегувань правових порядків та меж їх реалізації охоронних трудових правовідносин» [3, с. 54]. В.І. Тарасенко [4, с. 177], досліджуючи інтереси у соціологічному ракурсі, акцентує увагу на залежності останніх від позиціонування суб'єктів. Економіко-організаційні аспекти забезпечення реалізації прав людини на соціальний захист досліджує і

Г.С. Лопушняк, зазначаючи, що реалізація конституційних прав на соціальний захист «знайшла своє втілення у створенні інституційного механізму загальнообов'язкового державного соціального страхування...» [5, с. 11].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на значну кількість публікацій, проблема формування ефективного механізму функціонування системи соціального страхування з метою досягнення балансу інтересів та посилення відповідальності суб'єктів даної системи потребує поглибленого дослідження відповідно до наявності нових соціальних ризиків. Окрім того, потребує обґрунтування взаємозв'язок «потреба – інтерес – результат» з урахуванням повноважень суб'єктів соціальної системи.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Головним завданням дослідження є розкриття змісту поняття інтересів суб'єктів системи соціального страхування, а також дослідження організаційно-правового механізму формування взаємовідносин між суб'єктами системи для забезпечення балансу їхніх інтересів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Насамперед варто зазначити, що соціальне страхування являє собою багатогранну систему відносин, в якій реалізуються з одного боку, зобов'язання суб'єктів щодо сплати єдиного соціального внеску, а з іншого – надання соціально-страхового забезпечення працюючим особам у разі настання соціальних ризиків. Згідно з вітчизняним законодавством, соціальне страхування здійснюється у добровільній та обов'язковій формах, відмінність між якими полягає у тому, що відносини між суб'єктами обов'язкового соціального страхування реалізуються на підставі закону, а в системі добровільного – шляхом укладання договору. Ефективність відносин залежить від дотримання узгодженості у співвідношенні «потреба – інтерес – реалізація». Проведений нами аналіз функціонування соціального страхування свідчить про те, що діюча система соціального страхування є не лише недієздатною в плані ефективного захисту працюючого населення від соціальних ризиків, а й не відповідає

інтересам, передусім, працівників та роботодавців і є неузгодженою між сторонами соціального партнерства. Розглядаючи поняття «інтерес», необхідно зазначити, що інтерес як категорія характеризує взаємозв'язок і взаємовідносини між суб'єктами соціальної системи, визначаючи напрями їхньої дії для досягнення цілей і задоволення потреб. На думку автора, під соціальною системою варто розуміти систему відносин її суб'єктів, інститутів. Таким чином, важливі не лише потреби, а й засоби їх задоволення. Крім того, інтерес залежить від ролі суб'єктів, функцій та завдань, покладених на них у системі суспільних відносин. Відповідно, враховуючи навантаження на суб'єктів системи соціального страхування, вважаємо, що баланс інтересів можливо досягти лише шляхом дотримання принципу соціальної справедливості. Підкреслимо, що інтерес – це необхідність задоволення потреб [6, с. 201], а баланс інтересів – це правовий зв'язок, «коли інтересу однієї сторони відповідає або протистоїть інтерес іншої сторони, урівноваженість яких відбувається шляхом погоджувальних та примирно-посередницьких процедур» [2, с. 116]. Але «ні держава, ні її закони не можуть підкорити своєму впливу всі інтереси, що породжує суспільне життя» [2, с. 284]. Відповідно, співвідношення показників можна розглядати як один зі способів досягнення балансу, а рівновагу – як його визначальний орієнтир [2, с. 115]. Варто погодитися з позицією В.Ф. Сіренка, який розглядає інтерес як залежність між необхідністю задоволення потреб суб'єкта і можливістю їх задоволення через його цілеспрямовану діяльність [7, с. 25]. Окрім того, науковець зазначає, що основою інтересу виступає необхідність задоволення потреб, а основою потреб є життєдіяльність суб'єкта [7, с. 29]. Відповідно, структурними елементами інтересу є необхідність задоволення потреб, можливість задовольняти дані потреби, цілеспрямована діяльність [7, с. 34]. Таким чином, лише через діяльність, яка передбачає формування цілей, що є формою реалізації інтересів, пошуку засобів їх досягнення, суб'єкт може задовольнити потреби. Підтримує зазначене і Н.Н. Косаренко, акцентуючи на тому, що саме інтерес визначає напрям діяльності суб'єктів, формує мотиви їхніх учинків і соціальної поведінки [8, с. 20]. На нашу думку, не менш важливою ознакою інтересу є можливість задоволення потреб суб'єктів системи відносин. Таким чином, сутність поняття «інтерес» можна розглядати і з позиції «потреба, повноваження, можливості».

Ураховуючи те, що діяльність суб'єктів не є постійною, а може змінювати напрям, то й інтереси суб'єктів також можуть змінюватися. Виходячи з того, що соціальне страхування відноситься до соціальних прав і передбачає пряму залежність між формою реалізації законодавчо закріпленого права на працю [9, ст. 43] та соціальним захистом, то інтерес у сис-

темі соціального страхування, насамперед, є соціальним, що за своїм змістом передбачає вираження соціальних відносин для досягнення соціальних потреб. Таким чином, соціальний інтерес є рушійною силою соціальних дій, способом адаптації потреб соціальних суб'єктів різного рівня до власних соціальних можливостей, становища, стану та умов життєдіяльності [10, с. 67–68]. Окрім того, він є стимулятором вибору шляхів задоволення суб'єктами відносин власних потреб, які виступають мотивом активності. Потреби у міру їх усвідомлення стають інтересами, у міру забезпечення їх платоспроможності – попитом, а засобом реалізації потреб є правочин [11, с. 55]. Як механізм задоволення соціальних потреб суб'єктів розглядає соціальний інтерес і В. Тарасенко [12, с. 177]. На думку науковця, основними атрибутивними (якісними) ознаками соціального інтересу є носій інтересу (суб'єкт), потреба як його основа, предмет інтересу, контекст дії (реалізації) інтересу, позиціонування інтересу та забезпеченість.

Наголошуючи на тому, що соціальне страхування як право громадян закріплено на законодавчому рівні, велике значення під час формування ефективної системи соціального страхування має законний інтерес. Так, під законними інтересами А.В. Малько розуміє гарантований юридично державою дозвіл, який виражається у намаганні суб'єкта користуватися певними соціальними благами, а також за необхідності звертатися за захистом до державних органів або суспільних організацій для задоволення власних інтересів, які не суперечать загальнодержавним [13, с. 3]. В.В. Субочев, відштовхуючись від попереднього визначення, зазначає, що законний інтерес – це наміри суб'єкта користуватися певними соціальними благами і в деяких випадках звертатися за захистом до компетентних органів у цілях задоволення, що не суперечить нормам права інтересів, які гарантуються державою [6, с. 94].

Характеризуючи інтерес суб'єктів системи соціального страхування, варто зазначити, що причиною породження потреби є необхідність відшкодування збитків у разі настання соціальних ризиків, реалізація якого відбувається шляхом страхового захисту. Таким чином, інтерес у системі соціального страхування є не лише законним (визнаний на законодавчому рівні), соціальним (передбачає досягнення соціальних потреб), а й страховим. Сутність страхового інтересу полягає у нагромадженні коштів для попередження, зменшення або подолання негативного впливу страхових випадків, а також цільового витрачання коштів на покриття збитків у результаті настання страхових ризиків. Відзначимо, що поняття «страховий інтерес» у науковому середовищі здебільшого досліджується з юридичного погляду. Не заперечуємо, що основу страхового інтересу в системі соціального страхування становлять соціально-страхові

правовідносини між суб'єктами системи щодо забезпечення потреб у соціальному захисті. Правовідносини – це суспільні відносини, які регулюються нормами права [14, с. 507]. Погоджуємося, що відносини в системі соціального страхування також регулюються нормами права, оскільки «сприяють задоволенню соціальних потреб та інтересів громадян» [15, с. 204]. Окрім того, інтерес економічно активного населення (застрахованих осіб) проявляється в отриманні соціального забезпечення у разі настання страхового випадку з урахуванням сплаченого соціального внеску. В Україні зазначені суспільні відносини забезпечуються державою. Так, згідно з Конституцією України, громадяни мають право на соціальний захист [9, ст. 46], що передбачає забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Відповідно, правовідносини в системі соціального страхування можна розглядати як правовий зв'язок між суб'єктами, який характеризується наявністю суб'єкта, що реалізує законодавчо закріплене право на види соціального забезпечення, а також суб'єкта, який забезпечує реалізацію даного права. На думку М.В. Лушникова, правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування передбачають зв'язок між страховиком, страхувальником і застрахованою особою. Крім того, науковець зазначає, що в деяких випадках застраховані особи не є самостійними суб'єктами соціально-страхових відносин, оскільки договір укладається між страховиком, страхувальником і страховою організацією [16, с. 203].

М.Л. Захарова та Е.Г. Тучкова підкреслюють, що передумовою існування правовідносин є наявність таких елементів, як нормативна база, юридичні факти та суб'єкти [17, с. 141]. Автори акцентують, що в даних відносинах чітко визначено учасників, одним з яких є фізичні особи, а другим – державний орган або за дорученням держави інший уповноважений орган [17, с. 145]. На думку Е.Г. Тучкової, зміст правових відносин чітко визначений державою і може бути змінений лише у випадках, передбачених законодавчими актами. Автор підкреслює, що реалізація права на соціальне забезпечення як на конкретні його види, так і в цілому гарантується економічними обов'язками держави [18, с. 44]. Аналізуючи структуру правовідносин у системі соціального страхування, низка авторів [19, с. 75] відзначає, що основними елементами даних правовідносин є об'єкт, суб'єкт і зміст. Науковці також зазначають, що за змістом правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування (ЗДСС) поділяються на матеріальні, до яких належать соціально-забезпечувальні, й нематеріальні, що включають процедурні, процесуальні та організаційні.

На думку основоположника права соціального забезпечення В.С. Андрєєва, соціально-страхові правовідносини виникають між органом соціального страхування та підприємствами (установами) з метою формування фонду соціального страхування; працівниками щодо надання різних видів допомоги, пенсій тощо; іншими організаціями, пов'язаними із здійсненням функцій матеріального забезпечення працівників за рахунок коштів соціального страхування [20, с. 24].

І.О. Гуменюк розглядає правовідносини як «урегульовані нормами права суспільні відносини між страховиком, застрахованим і страхувальником щодо формування страхових коштів та їх витрачання під час реалізації застрахованими особами (або членами їх сім'ї) права на соціальне забезпечення і профілактику соціальних ризиків» [21, с. 15]. Підтримує дану позицію і М.І. Бондарук, розкриваючи правовідносини в системі соціального страхування як соціально-забезпечувальні, за «яких формуються фонди грошових коштів для забезпечення належних соціальних умов у зв'язку з настанням соціальних ризиків шляхом здійснення виплат застрахованим на основі колективної солідарності з метою забезпечення механізму реалізації їхніх соціальних прав та гарантій», а також зазначаючи, що вони «сприяють задоволенню соціальних потреб й інтересів громадян та вирішують соціально важливі питання» [15, с. 206]. Низка авторів [19, с. 75] досліджує правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування «як правові зв'язки між суб'єктами соціального страхування, що виражаються у їх взаємних правах та обов'язках, спрямованих на забезпечення захисту застрахованих осіб від соціального ризику та його компенсацію шляхом надання у разі настання страхового випадку виплат і послуг із системи ЗДСС, співрозмірних із застрахованим заробітком або іншим доходом, а також шляхом ужиття заходів із попередження соціально-ризикових ситуацій».

Аналізуючи структуру соціально-страхових правовідносин (рис. 1), можна стверджувати про наявність розгалуження відносин між суб'єктами інституту соціального страхування. Відповідно, відносини між страхувальником та страховиком із приводу сплати єдиного соціального внеску є фінансово-правовими, між страховиком і застрахованою особою щодо надання забезпечення із соціального страхування є соціально-забезпечувальними [19, с. 69]. Соціально-трудова відносини, що формують страхові відносини, виступають організаційно-правовою основою функціонування соціального страхування як інституту.

Виникнення соціально-страхових правовідносин зумовлюється настанням або реалізацією відносно конкретного громадянина законодавчо визначеного соціального ризику. Таким чином,

Рис. 1. Структура соціально-страхових правовідносин у системі соціального страхування

Джерело: розроблено автором

об'єктом правовідносин у системі соціального страхування є соціальний ризик, який у разі настання перетворюється на страховий випадок. Останній передбачає здійснення соціально-страхових виплат і надання соціально-страхових послуг застрахованим особам, у деяких випадках – членам їхніх сімей згідно із законодавством. Окрім того, правовідносини можуть змінюватися і припинятися у зв'язку з наявністю різних за змістом, але взаємопов'язаних між собою юридичних та соціальних фактів. Основними юридичними наслідками таких фактів є реалізація зацікавленим суб'єктом права свого законного інтересу або суб'єктивного права на отримання забезпечення за рахунок коштів соціального страхування [22, с. 292]. Сукупність норм права, юридичних фактів, прав і обов'язків, актів реалізації, заходів захисту формує механізм правового регулювання як систему засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини [22, с. 289].

На думку С.О. Сільченко, правове регулювання соціального страхування передбачає реалізацію таких стадій: перша – правотворча, що становить процес формування певних правил, нормативних моделей поведінки і надання ним загальнообов'язкового характеру; друга – виникнення правовідносин, що характеризується формуванням суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників правовідносин; третя – прийняття рішення щодо надання соціального забезпечення органами соціального

страхування за наявності соціального ризику; четверта – застосування норм права органом соціального страхування [22, с. 292–293]. Таким чином, науковець зазначає, що правове регулювання соціального страхування передбачає фіксацію у нормі права певної моделі соціального забезпечення та умов його надання, встановлення необхідних юридичних фактів і виникнення на цій підставі соціально-страхових правовідносин для реалізації права особи на певний вид забезпечення [22, с. 294].

На нашу думку, правовідносини в системі соціального страхування – це врегульовані законодавчими нормами соціально-економічні відносини щодо страхування працюючого населення та самозайнятих осіб, призначення та виплати уповноваженими органами соціального страхування застрахованим суб'єктам (або членам їхніх сімей) у розмірі та в порядку, які передбачені законом, у разі настання страхових випадків для реалізації останніми конституційно закріплених прав та забезпечення їх соціальної захищеності. Ураховуючи зазначене, вважаємо, що правові відносини в системі соціального страхування виникають із метою управління й організації соціального страхування, формування спеціальних фондів, з яких будуть здійснюватися виплати в системі соціального страхування, формування матеріального забезпечення застрахованих осіб.

Підкреслимо, що основними елементами правовідносин у системі соціального стра-

хування є суб'єкти та об'єкт. Уважаємо, що суб'єкт – це елемент системи суспільних відносин, дія якого спрямована на об'єкт системи. Відповідно, суб'єкти соціально-страхових правовідносин – це учасники, які під час здійснення певних дій щодо реалізації конституційних прав та виконання покладених на них обов'язків для забезпечення можливості реалізації інтересів та потреб формують суспільні відносини, врегульовані нормами права. Нагадаємо, що, згідно із законодавством [23, ст. 6], суб'єктами системи соціального страхування є страховик, страхувальник, застраховані особи. Особливість правових відносин між суб'єктами зумовлена їх правовим становищем у цих відносинах. Із-поміж усіх цих учасників центральним суб'єктом соціально-страхових правовідносин вважаємо застраховану особу, адже саме її інтерес слугує об'єктом страхування, а механізм реалізації нею права на соціальне забезпечення формує доцільність та необхідність існування соціально-страхових правовідносин [24, с. 271].

Уважаємо, що суб'єктами соціального страхування як інституту соціального захисту населення від соціальних ризиків є держава, застраховані особи, страхувальники, страховики, отримувачі соціальних послуг та матеріального забезпечення, соціальні інститути та установи, які здійснюють матеріальне забезпечення та надання соціальних послуг, а також інститути, які здійснюють захист соціальних прав суб'єктів відносин у системі соціального страхування.

Згідно із вітчизняним законодавством, об'єктом загальнообов'язкового державного соціального страхування є страховий випадок, із настанням якого у застрахованої особи (члена її сім'ї, іншої особи) виникає право на отримання матеріального забезпечення та соціальних послуг [25, ст. 6]. Можна стверджувати, що страховий випадок є основою виникнення обов'язкових соціально-страхових правовідносин. На думку фахівця соціальної проблематики В.Д. Роїка, об'єктом соціально-страхових правовідносин є страхові виплати (пенсії, допомоги з тимчасової непрацездатності, одночасні страхові виплати) та страхові послуги (з медичного лікування, реабілітації) [26, с. 156].

Аналіз наукових підходів до дослідження зазначеного напрямку свідчить про те, що організаційно-правові боки питання розглядаються здебільшого з правового погляду. Організаційно-правові форми соціального страхування є не лише механізмом ефективного виконання суб'єктами законодавчо визнаних обов'язків та повноважень, а й механізмом впливу на суспільство у цілому для забезпечення соціальної стабільності та соціальної згуртованості. Як зазначає В.Д. Роїк, «система соціального захисту – це сфера життєво важливих інтересів населення, оскільки її метою є надання матеріальної підтримки працездатним і непрацезд-

датним громадянам у разі виникнення тяжких життєвих обставин для збереження і підтримки необхідного рівні якості життя» [26, с. 88].

Задоволення потреб та інтересів (рис. 2) виражається шляхом виконання покладених на суб'єктів системи відносин повноважень. Деякі науковці характеризують «повноваження» як «поняття, змістом якого є система прав та обов'язків, набутих у легітимний спосіб державою, місцевим самоврядуванням, державними органами і органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, іншими суб'єктами правовідносин із метою забезпечення можливостей, потреб та інтересів людини і громадянина, окремих соціальних груп та суспільства у цілому» [27, с. 155]. Таким чином, для забезпечення ефективної системи відносин із метою досягнення балансу інтересів суб'єктів системи соціального страхування важливою умовою є наявність правового регулювання.

Погоджуємося, що механізм правового регулювання – це «нормативно-організований, послідовно-здійснюваний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя за допомогою адекватних правових засобів» [28]. Відповідно, можна виокремити такі стадії правового регулювання: формування нормативно-правової бази (табл. 1), яка містить норми правил поведінки (зобов'язання, повноваження), головним завданням якої є створення належної системи соціального захисту громадян від можливих соціальних ризиків; виникнення соціально-страхових правовідносин між суб'єктами системи соціального страхування; реалізація суб'єктами законодавчо закріплених прав та обов'язків. Нагадаємо, що реалізація прав громадян у системі соціального страхування здійснюється на підставі законів та інших нормативно-правових актів.

Як бачимо, законодавче забезпечення функціонування системи є достатньо ґрунтовним і підкреслює перехід до формування соціального страхування на страхових засадах. Окрім того, останнє свідчить про запровадження міжнародних принципів організації функціонування системи соціального страхування населення. Але, незважаючи на зазначене, змушені констатувати про повільність проведення реформ соціального спрямування, що є причиною неефективності заходів щодо розвитку вітчизняної системи соціального страхування. Нагадаємо, що незалежна Україна отримала у спадок систему соціального страхування, яка функціонувала на патерналістських засадах, що означало не лише відповідальність держави за забезпечення соціального захисту населення від соціальних ризиків, а й гарантування економічної та соціальної стабільності. Прийняття Концепції соціального забезпечення населення започаткувало новий етап реформування системи соціального захисту, що характеризувався запровадженням страхових принципів. Відповідно,

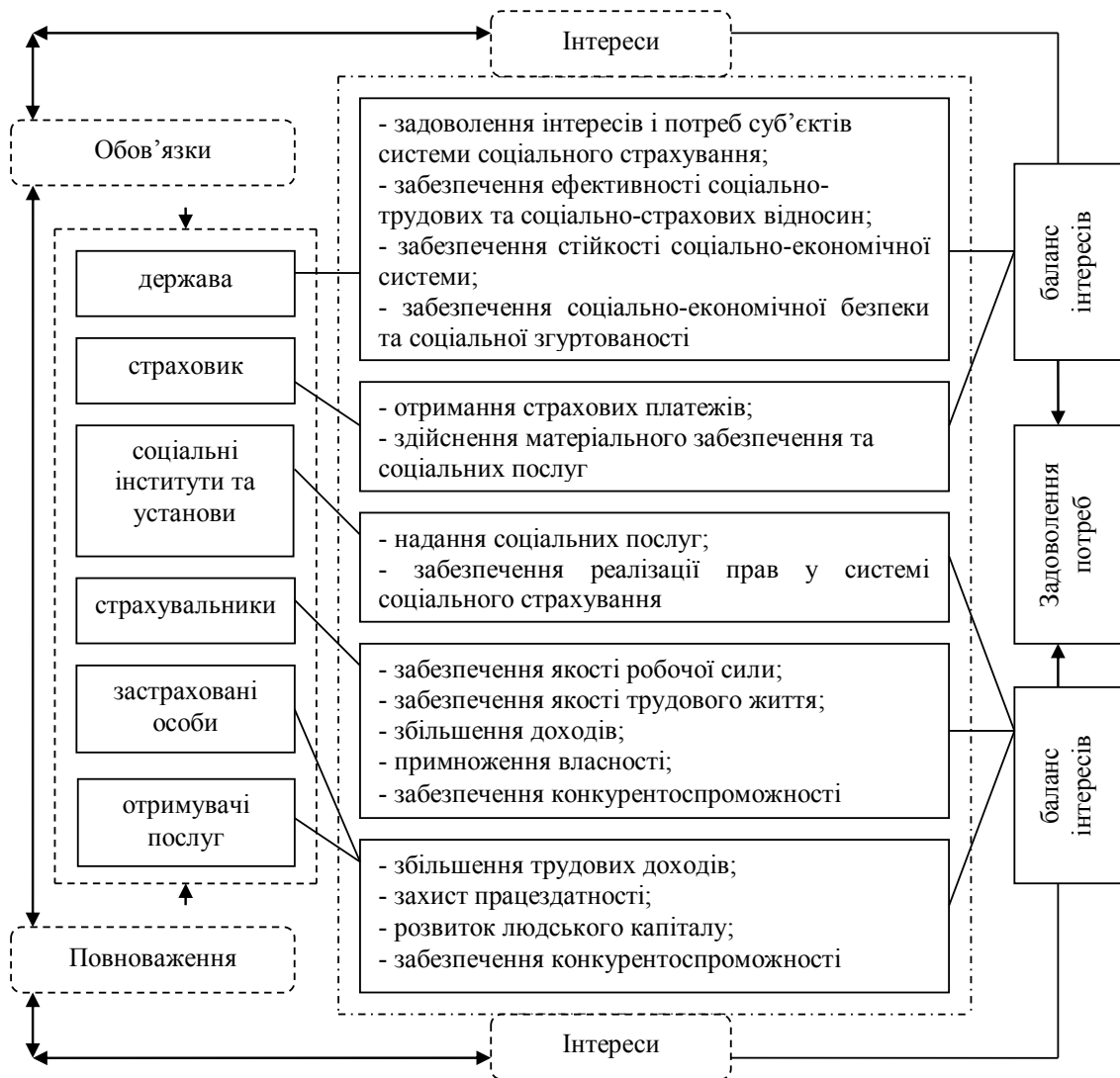

Рис. 2. Взаємозв'язок інтересів та потреб суб'єктів системи соціального страхування

Джерело: розроблено автором

структурними елементами системи соціального захисту є забезпечення соціального захисту від соціальних ризиків для працездатних осіб, а також забезпечення надання соціальної допомоги та соціальної підтримки непрацездатним і малозабезпеченим громадянам. Таким чином, в системі соціально-страхових відносин застрахована особа реалізує соціальну відповідальність щодо власного майбутнього забезпечення (шляхом накопичення страхового стажу і сплати соціальних внесків), щодо формування належної системи соціального захисту у разі настання соціальних ризиків [29, с. 212].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене автором дослідження підтверджує актуальність соціальної проблематики в системі соціального захисту працюючого населення від соціальних ризиків. Варто відзначити, що функціонування соціального стра-

хування як інституту соціального захисту являє собою двосторонню систему правовідносин, в якій, з одного боку, реалізуються зобов'язання щодо сплати єдиного соціального внеску, а з іншого – надання соціально-страхового забезпечення застрахованим особам у разі настання соціальних ризиків.

Відносини між суб'єктами соціального страхування формуються та реалізуються на підставі законів, тобто регулюються нормами права, для забезпечення інтересів та потреб суб'єктів системи. Розглядаючи інтерес у системі соціального страхування, варто зазначити, що інтерес залежить від ролі її суб'єктів, функцій та покладених на них завдань у системі суспільних відносин. У зв'язку із цим обґрунтовано, що в системі соціального страхування має місце законний, соціальний, страховий та соціально-страховий інтерес, головним завданням якого є задоволення потреб – відшкодування збитків

**Етапи розвитку законодавчого забезпечення функціонування
системи соціального страхування**

№ п/п	Рік	Назва
1	1991	Закон України «Про пенсійне забезпечення»
2	1993	Концепція соціального забезпечення населення України
3	1997	Закон України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»
4	1998	Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування
5	1999	Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»
6	1999	Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»
7	2000	Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»
8	2001	Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням»
9	2003	Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»
10	2003	Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення»
11	2010	Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»
12	2014	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці»
13	2017	Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій»

Джерело: складено автором

у разі настання соціальних ризиків. Окрім того, необхідно відзначити, що баланс між інтересами суб'єктів системи соціального страхування можна досягти шляхом ефективного правового регулювання. Соціально-страхові правовідносини в системі соціального страхування передбачають формування можливостей реалізації конституційно закріплених прав працюючого населення, самозайнятих осіб на соціальний захист та забезпечення соціальної захищеності шляхом їх страхування, призначення уповно-

важеними органами соціального страхування та здійснення виплат застрахованим суб'єктам (або членам їхніх сімей) у разі настання страхових випадків.

Але змушені акцентувати на тому, що, незважаючи на сформовану законодавчо-нормативну базу функціонування системи соціального страхування, остання не є соціально справедливою. Вважаємо, що одним із перспективних заходів є узгодження законодавчого складника із соціально-економічними реаліями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Teron I.W. Проблемы реализации экономических интересов основных субъектов социально-трудовых отношений в условиях модернизации экономики. URL : <http://www.uczelniawarszawska.pl/upl/1374829745.pdf> (дата звернення: 15.02.2019).
2. Андрушко А.В. «Баланс інтересів»: експлікація поняття в контексті трудового права. *Університетські наукові записки*. 2015. № 1(53). С. 109–119.
3. Андрушко А.В. Баланс інтересів учасників трудових відносин. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 44–58.
4. Тарасенко В.И. Социальные интересы и псевдоинтересы. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2008. № 2. С. 176–178.
5. Лопушняк Г. Економіко-організаційні аспекти забезпечення реалізації права на соціальний захист в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2011. № 2(31). С. 10–15.
6. Субочев В.В. Основы теории законных интересов : монография ; под ред. доктора юр. наук, проф. А.В. Малько. Москва : Проспект, 2006. 546 с.
7. Сіренко В.Ф. Інтереси і влада. Київ : Оріани, 2006. 536 с.
8. Косаренко Н.Н. Правовое обеспечение публичных интересов в сфере страхования : монография. Москва : Волтерс Клувер, 2010. 320 с.
9. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.02.2019).

10. Мартинюк І., Соболева Н. Соціальні інтереси: перспективи соціологічного дослідження. *Соціальні виміри суспільства*. 2009. Вип. 1(12). С. 64–75.
11. Войтов А.Г. Экономика. Общий курс. (Фундаментальная теория экономики) : учебник ; изд. 8-е, перераб. и доп. Москва : Дашков и К°, 2003. 600 с.
12. Тарасенко В.И. Социальные интересы и псевдоинтересы. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2008. № 2. С. 176–178.
13. Малько А.В. Законные интересы советских граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений». Саратов, 1985. 20 с. URL : <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=49444> (дата звернення: 08.02.2019).
14. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 8.
15. Бондарук М.І. Поняття правовідносин у сфері соціального страхування в Україні. *Митна справа*. 2013. Спец. вип. С. 203–207.
16. Лушников А.М., Лушникова М.В., Барышникова Т.Ю. Теория права социального обеспечения: прошлое и настоящее : учебное пособие. Ярославль : ЯрГУ, 2008. 288 с.
17. Захаров М.Л., Тучкова Э.Г. Право социального обеспечения России : учебник ; 4-е изд., перераб. и доп. Москва : Волтерс Клувер, 2005. 640 с.
18. Тучкова Э.Г. Конституционные основы социальных прав граждан и проблемы их реализации в российской системе социального обеспечения. *Аналитический вестник*. 2016. № 38(637). С. 40–50.
19. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретичний аспект : монографія / О.М. Ярошенко та ін. Харків : ФІНН, 2011. 432 с.
20. Андреев В.С. Правоотношения по государственному социальному страхованию в СССР. Москва : Моск. ун-т, 1962. 232 с.
21. Гуменюк І.О. Правові основи становлення соціального страхування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення». Харків, 2001. 19 с.
22. Сільченко С.О. Механізм правового регулювання соціального страхування: теоретичні аспекти. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2012. Вип. 56. С. 288–295.
23. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування № 16/98-ВР від 14.01.1998. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.02.2019).
24. Синчук С. Соціально-страхові правовідносини як різновид правовідносин соціального забезпечення. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. Вип. 59. С. 266–276.
25. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування № 16/98-ВР від 14.01.1998. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.02.2019).
26. Ройк В.Д. Социальное страхование : учебник и практикум для академического бакалавриата ; 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юрайт, 2018 418 с.
27. Голосніченко І.П., Голосніченко Д. І. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2011. № 1(9). С. 147–155.
28. Абрамова А.А. Эффективность механизма правового регулирования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; История учений о праве и государстве». Красноярск, 2006. 24 с.
29. Синчук С.М. Дискусійні питання теорії об'єкта соціально-страхових правовідносин. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 60. С. 208–213.